

MARTA KIJEWSKA-TREMBECKA

Uniwersytet Jagielloński

Wieloetniczny Montreal: Holendrzy w Quebecu

Od początków europejskiego osadnictwa na obszarach dzisiejszego Quebecu grupą dominującą byli tu Frankofoni, którzy w Nowej Francji znaleźli dla siebie nazwę *Canadiens* – Kanadyjczycy. Po *conquest*, czyli przejęciu Kanady przez Londyn, w latach 60. XVIII wieku, określenie to zaczęto rozciągać, w wersji *Canadians*, także na przybyszów z Wysp Brytyjskich i innych stron Europy, a później świata. W połowie XIX wieku mieszkańcy Quebecu mający korzenie nowofrancuskie, aby podkreślić swoją odrębność i wzmocnić tożsamość, zaczęli mówić o sobie *Québécois*. Tak jest także współcześnie.

Z początkiem XXI wieku *Québécois* stanowili około 77% mieszkańców Quebecu, etnicy, zarówno reprezentanci tzw. starych, białych grup etnicznych, jak i grup nowych, czyli kolorowych – kolejne 20%, niespełna 2% należało do *natives*, ludności rodzimej¹.

Od czasów Nowej Francji po ostatnie dziesięciolecie mieszkańcy Quebecu pochodzenia innego niż nowofrancuskie mieszkali przede wszystkim w Montrealu, jedynym miejscu w prowincji, które było i jest coraz mocniej zróżnicowane etnicznie, a obecnie także rasowo. Współcześnie niemal 90% quebeckich etników mieszka w Montrealu i tyle samo imigrantów osiedla się w regionie montrealskim². Tak

¹ *Population by selected ethnic origins, by province and territory (2006 Census) (Quebec)*, [online] <http://www.statcan.gc.ca/tables-tableaux/sum-som/l01/cst01/demo26f-eng.htm>, 25 VI 2015.

² M. Kijewska-Trembecka, *Quebec i Quebecois. Ideologie dążeń niepodległościowych*, Kraków 2008, s. 75-90; *2006 Community Profiles, Montreal*, [online] <http://www12.statcan.gc.ca/census-recensement/2006/dp-pd/prof/92-591/details/page.cfm?Lang=E&Geo1=CMA&Code1=462&Geo2=PR&Code2=24&Data=Count&SearchText=Montreal&SearchType=Begins&SearchPR=01&B1=All&GeoLevel=PR&GeoCode=462>, 24 V 2015.

więc badając quebeckie grupy etniczne, zarówno te bardziej, jak i te mniej liczne, trzeba swoje zainteresowania skoncentrować na metropolii Montreal.

Przez ostatnie ponad 250 lat, odkąd Francja przestała być metropolią dla Kanady, w Quebecu osiedlali się, choć niezbyt licznie, przybysze z Wyp i wierni Koronie lojaliści ze zrewoltowanych kolonii na południu, a także inni Europejczycy. Jednak nigdy nie było tu atmosfery sprzyjającej osadnictwu niefrankofońskiemu, a ta część mieszkańców Quebecu ani razu nie przekroczyła 20% ludności prowincji³. Wśród imigrantów z Europy w Montrealu osiedlali się między innymi Żydzi, Włosi, Niemcy, Polacy, Holendrzy czy Portugalczycy.

Od początku swojej obecności w Quebecu grupy etniczne, bez względu na to, skąd pochodziły, posiadały pewne wspólne cechy charakterystyczne: zamieszkiwały właśnie Montreal lub region montrealski, integrowały się przede wszystkim do języka angielskiego i zawsze, tak na początku XIX wieku, jak i w końcu wieku XX, spotykały się z większą lub mniejszą niechęcią ze strony dominujących *Québécois* i quebeckich elit.

Wśród wymienionych wyżej grup każda jest inna i posiada swoją specyfikę, także na tle poszczególnych zbiorowości etnicznych mieszkających w innych kanadyjskich prowincjach. Najlicniejszą wśród montrealskich mniejszości etnicznych i tą, która najmocniej zaznaczyła swoją obecność w mieście, była grupa żydowska⁴.

Z kolei grupa holenderska, choć bardzo nieliczna w Montrealu, a co za tym idzie – i w Quebecu, jest bardzo interesującym przykładem sukcesu, który nie bazował na etnicznej solidarności, a opierał się, tak przed laty, jak i współcześnie, na indywidualnych osiągnięciach.

Holendrzy to zbiorowość, która należy do najszybciej integrujących się kanadyjskich mniejszości, a w Quebecu bardzo szybko asymilowała się do języka angielskiego i wtopiła w zbiorowość quebeckich Anglikanadyjczyków zwanych tu *Les Anglais*. Mówiąc o tej grupie, należy też pamiętać, że do lat 60. XX wieku kanadyjskie przepisy imigracyjne zdecydowanie faworyzowały białą, europejską imigrację, a wśród tej Holendrzy mieli jeszcze dodatkowe ułatwienia wjazdu jako grupa preferowana.

Niemal do końca lat 50. XX wieku, nim na dobre rozwinął się transport lotniczy, prawie wszyscy przybysze z Europy przyptywali na statkach do quebeckich portów i dopiero stamtąd rozjeżdżali się dalej, na zachód Kanady lub, nierzadko, na południe do USA. Przez prowincję przemieszczały się miliony imigrantów, z których jedynie niewielka część pozostawała w Quebecu, zwykle też nie na stałe,

³ M. Kijewska-Trembecka, *Quebec i Quebecois...*, s. 75-90.

⁴ Eadem, *Montrealscy Żydzi. Od dyskryminacji do sukcesu*, [w:] *Etniczność. O przemianach społeczeństw narodowych*, red. M. Szmeja, Kraków 2008, s. 101-116.

ale ich krótka obecność nad Rzeką Świętego Wawrzyńca przysparzała Frankokanadyjczykom wielu problemów. Wśród nich najważniejszymi były: konkurencja o pracę, przestępczość, przeludnienie w biednych dzielnicach, przywożone z Europy choroby. To należy mieć także na uwadze, mówiąc o niezbyt przychylniej etniczkom atmosferze w tej prowincji⁵.

Badanie zbiorowości holenderskiej w Quebecu nie należy do łatwych, przede wszystkim ze względu na bardzo niewielką ilość opracowań jej poświęconych czy dokumentów mówiących o funkcjonowaniu tej grupy etnicznej. Najbardziej znanymi i wiarygodnymi badaczami holenderskiej grupy w Quebecu i w Kanadzie są przedstawiciele rodziny Lowensteyn: Johana, Peter i Janny. Poza ich publikacjami ważnym źródłem informacji jest wychodzący dwa razy w roku periodyk „Canadian Journal of Netherlandic Studies” wydawany od 1979 roku przez Canadian Association for the Advancement of Netherlandic Studies (CAANS). Statystyki kanadyjskie, zwykle dość szczegółowe, w przypadku holenderskiej grupy etnicznej nie są źródłem zbyt wielu informacji ze względu na skromną liczebność tej grupy. W klasycznych, choć sprzed kilku dekad, opracowaniach poświęconych kanadyjskim grupom etnicznym można znaleźć niezbyt liczne dane odnoszące się do lat 70. XX wieku⁶.

⁵ Mimo niezbyt licznych fal imigrantów, jakie do Kanady przybywały z Holandii, miejsce to dla ponad miliona przybyszów z Europy kojarzy się właśnie z imigrantami holenderskimi. Pier 21, nabrzeże i terminal portowy w Halifaksie, Nowa Szkocja, w 1928 roku przejął funkcję quebeckiego Grosse Isle. W latach 1832-1932 Grosse Isle był głównym portem dla imigrantów europejskich, a w szczególności dla Irlandczyków. Pier 21 przyjmował przybyszów z Europy do 1971 roku i nazywany jest często kanadyjskim Ellis Island. Pierwszym statkiem z imigrantami, który w marcu 1928 roku przycumował do Pier 21, był liniowiec kompanii Holland America „SS Nieuw Amsterdam”. W okresie II wojny światowej Pier 21 był głównym miejscem, gdzie przybijały statki ewakuujące rannych kanadyjskich żołnierzy, ale także wszystkich, którzy z powodu wojny przyjeżdżali do Kanady, jak na przykład holenderska para książęca Juliana i Bernhard. Od 2011 roku w tzw. kompleksie Pier 21 znajduje się Kanadyjskie Muzeum Imigracji. O miejscu tym pasjonująco mówi praca: T. D. Mitic, J. P. LeBlanc, *Pier 21. The Gateway that Changed Canada*, Halifax 2011.

⁶ *Book IV. The Cultural Contribution of the Other Ethnic Groups*, Ottawa 1969; *Non-Official Languages. A Study in Canadian Multiculturalism*, eds. K. G. O'Bryan, J. G. Reitz, O. Kulpowska, Ottawa 1975; *The Canadian Family Tree. Canada's Peoples*, Don Mills 1979; J. G. Reitz, *The Survival of Ethnic Groups*, Toronto 1980; J. Burnet, H. Palmer, *Coming Canadians. An Introduction to a history of Canada's Peoples*, Ottawa 1988.

IMIGRACJA Z HOLANDII I HOLENDERSKA GRUPA ETNICZNA W KANADZIE I QUEBECU

Holendrzy, podobnie jak przedstawiciele wielu innych europejskich grup, byli obecni na obszarach współczesnej Kanady już od czasów nowofrancuskich. W Nowej Francji nie mogli otrzymywać nadań ziemskich, te zarezerwowane były dla Francuzów i katolików, co jednak nie uniemożliwiało im mniej lub bardziej legalnej obecności w innych obszarach życia tej francuskiej kolonii. Pierwsze wzmianki o Holendrach przybyłych nad Rzekę Świętego Wawrzyńca w poszukiwaniu futer pochodzą z 1606 roku, kiedy dotarł tam statek „Witteleeuw”, łamiąc monopol francuski na handel futrami⁷. Latem 1610 roku Arnout Vogels na statku „De Hoop” dopłynął poprzez rzekę Hudson na obszary nowofrancuskie i udało mu się przez kilka lat współpracować z Francuzami w handlu futrami. Jak pisze Peter Lowensteyn: „Tak rozpoczęła się konkurencja i kooperacja między holenderskimi i francuskimi interesami futrzarskimi w Północnej Ameryce”⁸.

Kupcy holenderscy operowali przede wszystkim od strony wybrzeża Nowej Anglii i w dolnym biegu rzeki Hudson. Prócz handlu skórami bobrów i wydr, głównie z Indianami Mohawk, czynili także pomiary kartograficzne i opracowali pierwsze mapy przemierzanych obszarów. Jednak dość szybko działalność Holendrów skoncentrowała się w dorzeczu rzek Mohawk i Hudson. W 1621 roku powstała Holenderska Kompania Zachodnio-Indyjska, a trzy lata później, w miejscu, gdzie obie rzeki się łączą, założony został Fort Oranje (obecnie Albany w stanie Nowy Jork). Tym samym Holendrzy i Francuzi mieli coraz mniej bezpośrednich wspólnych interesów futrzarskich. Obie strony były jednak ciągle uczestnikami relacji handlowych z Indianami. Działalność Francuzów, Holendrów i innych Europejczyków zaburzyła istniejący wcześniej pewien stan równowagi między sąsiadującymi plemionami, a w efekcie doprowadziła do konfliktów, między innymi do wojen irokeskich i zagłady plemienia Huronów⁹. Holendrzy byli obecni w Nowej Francji również jako żołnierze wśród innych najemników pochodzących z różnych części Europy, także na przykład z ziem polskich¹⁰.

Najbardziej znanym Holendrem, który w drugiej połowie XVIII wieku był aktywny w życiu publicznym kolonii Quebec, a później Dolnej Kanady, był Samuel

⁷ L. G. Smith, *Religion and Trade in New Netherland*, Ithaca 1973, s. 143.

⁸ P. Lowensteyn, *The Role of the Dutch in the Iroquois Wars*, 2005, s. 1, [online] <http://www.lowensteyn.com/iroquois>, 23 V 2015.

⁹ *Ibidem*, s. 3-9; P. Lowensteyn, *The Role of Chief Canaqueese in the Iroquois Wars*, [online] <http://www.lowensteyn.com/iroquois/canaqueese.html>, 15 V 2015.

¹⁰ J. Burnet, H. Palmer, *op. cit.*, s. 19.

Johannes Holland, mierniczy/geodeta, inżynier wojskowy w służbie brytyjskiej. Wraz z gen. Jamesem Wolfem przygotowywał bitwę pod Louisburgiem, a dwa miesiące później, we wrześniu 1759 roku, służył Wolfowi inżynierską wiedzą przy planowaniu bitwy na Równinie Abrahama, która przypieczętowała upadek Nowej Francji i przejście Kanady przez Londyn. W Quebecu, już jako kolonii brytyjskiej, Holland pełnił ważne funkcje publiczne. W 1779 roku został mianowany do Rady Legislacyjnej kolonii, a od początków lat 90. XVIII wieku do swej śmierci w 1801 roku, zamieszkując w Québec Ville, pełnił funkcję naczelnego geodety (*surveyor general*) Dolnej Kanady. Do dziś w wielu kanadyjskich prowincjach znaleźć można topograficzne nazwy „Holland”, które mówią o tym, jak wiele Samuel Holland zrobił dla poznania Kanady¹¹.

W społecznej historii grupy holenderskiej w Quebecu Johanna H. Lowensteyn wyróżnia trzy zasadnicze okresy, w których Holendrzy przybywali do prowincji w większej liczbie, a nie jedynie indywidualnie. Jednak bez względu na to, kiedy imigranci z Niderlandów¹² przyjeżdżali, zawsze była to niezbyt liczna grupa, która szybko adaptowała się do zbiorowości dominującej w nowym środowisku, czyli do quebeckiej grupy pochodzenia brytyjskiego, zwanej także quebeckimi Anglosasami lub Anglokanadyjczykami.

Okresy wyodrębnione przez Lowensteyn to:

1. Od lojalistów – jak badaczka nazywa przełom XVII/XIX wieku – do końca XIX wieku.
2. Cztery pierwsze dekady XX wieku, do końca II wojny światowej.
3. Lata powojenne i kolejne dziesięciolecia, do lat 70. XX wieku¹³.

Imigranci holenderscy pierwszego okresu byli to przede wszystkim farmerzy; niewielka ich grupa przybyła z południa wraz z brytyjskimi lojalistami, a osiedlili się w Eastern Townships¹⁴. Pochodzili głównie z Albany, dawnego Fortu Oranje.

¹¹ M. Wade, *The French Canadians, 1760-1967*, t. 1, Toronto 1975, s. 55; J. Lowensteyn, *Samuel Holland, Canada's First Surveyor General*, „Canadian Journal of Netherlandic Studies” 1992, nr 13, s. 1-4, [online] http://www.biographi.ca/en/bio/holland_samuel_johannes_5E.html, 25 IV 2015.

¹² W kanadyjskiej literaturze przedmiotu, a szczególnie w statystykach, używane są zamiennie dwa określenia: Dutchs i Netherlands. Gdy mówi się o pochodzeniu etnicznym, oba określenia są stosowane wymiennie, jednak gdy chodzi o kwestie językowe, następuje uszczegółowienie – Netherlands to Holendrzy, Flamandzi i Fryzowie. P. Lowensteyn, *The Dutch Community in Quebec since 1986*, s. 1-6, [online] <http://www.lowensteyn.com/dutchque/afterword.html>.

¹³ Idem, *A Social History of the Dutch in Quebec*, s. 5, [online] <http://www.lowensteyn.com/dutchque>.

¹⁴ Tzw. Wschodnie Kantony leżą na południowy-wschód od Rzeki Świętego Wawrzyńca i od Montrealu w kierunku granicy z USA. W okresie istnienia Nowej Francji na tych terenach nie

Szacunki mówią, że około 10% lojalistów, czyli 3,5 tys. do 4 tys. osób, miało korzenie holenderskie. Trudno jednak powiedzieć, ilu pozostało w Quebecu, bo większość ruszyła za zachód, do dzisiejszego Ontario. W końcu XVIII wieku w tej kolonii nie było sprzyjających warunków, które przyciągałyby osadników. A tych interesowały trzy podstawowe kwestie, determinujące ich decyzję o pozostaniu lub szukaniu nowego miejsca: wolna ziemia – tej nie było zbyt wiele, głównie ze względu na ciągle istniejące senioraty; brytyjski *common law* – tu nadal obowiązywała quebecka wersja *Coutume de Paris*, a później Kodeks Napoleona; ciągle nie było w Quebecu także organów przedstawicielskich. Dodatkowo dominowały język francuski i Kościół katolicki, również obce przybyszom z Niderlandów.

Według badaczy w Eastern Townships mogło osiedlić się około 200-250 osób pochodzenia holenderskiego¹⁵. Dokumenty mówią, że w Dunham Township, pierwszym kantonie utworzonym w Dolnej Kanadzie, czyli już po 1791 roku, Holendrzy otrzymali 7 z 35 nadań. Najbardziej znana i liczna rodzina, która długo gospodarowała w tym regionie, nazywała się Ten Eyck. Wiadomo to między innymi z badań napisów nagrobnych na cmentarzach w tym regionie. XIX-wieczni osadnicy pochodzenia holenderskiego w Quebecu znajdowali się także wśród menonitów oraz nielicznych osadników farmerów przybyłych tu w latach 40. i 50. XIX wieku¹⁶.

Według spisu z 1871 roku w Dominium Kanady mieszkało 29,6 tys. osób pochodzenia holenderskiego, z czego w Quebecu 798, wśród których jedynie 64 osoby nie były związane z rolnictwem. Dla porównania w Ontario mieszkało ich wówczas 19,9 tys., w tym 1,5 tys. w mniejszych lub większych miastach. W spisie z 1881 roku w Quebecu pochodzenie holenderskie zadeklarowało 776 osób, ale już żadna z nich nie urodziła się w Holandii. Pod koniec XIX wieku w prowincji tej najwięcej osób pochodzenia holenderskiego mieszkało w St. George de Clarenceville (Missisquoi County) – 121 osób, czyli 10% populacji tego regionu¹⁷.

Z kolei dwie dekady później, w spisie z 1901 roku 1554 osoby zadeklarowały pochodzenie holenderskie (niderlandzkie), z których jedynie niespełna 25% (386 osób) mieszkało w miastach. Grupa holenderska parała się przede wszystkim

było senioratów, uznawano je wówczas za swoisty bufor w stosunku do kolonii angielskich na południu i Irokezów, którzy intensywnie te obszary penetrowali. Dlatego możliwe było tu osadnictwo po brytyjskim podboju – *conquest*.

¹⁵ Należy jednak być ostrożnym i pamiętać, że określenie Dutch było czasem mylone z Deutch, więc niektóre szacunki różnią się od tu podawanych.

¹⁶ J. H. Lowensteyn, *A Social History of the Dutch...*, s. 10-11; J. Burnet, H. Palmer, *op. cit.*, s. 15.

¹⁷ J. H. Lowensteyn, *A Social History of the Dutch...*, s. 11.

rolnictwem. Dla porównania z początkiem XX wieku 40% społeczeństwa quebeckiego mieszkało w miastach¹⁸.

Wśród nielicznej holenderskiej grupy etnicznej zamieszkującej w XIX wieku Quebec postacią dobrze znaną był, urodzony w Amsterdamie, Cornelius David Krieghoff, malarz portrecista i pejzażysta. Mieszkał, z przerwami, w Montrealu i Québec Ville, w latach 1840-1863 i 1870-1871. Jest autorem ponad 1800 obrazów i grafik przedstawiających przyrodę i codzienne życie mieszkańców Quebecu, Frankofonów i Indian¹⁹.

W drugim z wyodrębnionych przez J. H. Lowensteyn okresie niewiele się zmieniło co do liczby osiedlających się w Quebecu Holendrów. Prowincja nadal nie była zbyt interesującym miejscem dla imigrantów holenderskich. W 1901 roku w Quebecu (ludność prowincji liczyła wówczas 1,6 mln) mieszkały 1554 osoby pochodzenia holenderskiego, w tym jedynie 73 urodzone w Holandii. W tym samym czasie holenderska grupa etniczna w Kanadzie liczyła 33,8 tys. osób i też niewiele z nich, bo 385, urodziło się w Holandii²⁰. O ile w ciągu następnych czterech dziesięcioleci, do 1941 roku, liczba urodzonych w Holandii zwiększyła się w Kanadzie 30-krotnie, do ponad 9,9 tys., to w Quebecu w tym samym czasie jedynie ośmiokrotnie – do 525 osób. Dla porównania w Ontario liczba urodzonych w Holandii wzrosła w tym okresie tak jak w Kanadzie, ponad 30-krotnie.²¹ Trzeba jednak pamiętać, że od powstania Dominium Kanady Ontario było prowincją, gdzie najchętniej osiedlali się wszyscy przybysze.

Wśród przyczyn omijania w tym okresie Quebecu przez imigrantów holenderskich na pierwszym miejscu wymienić trzeba przede wszystkim niesprzyjający imigrantom klimat polityczno-społeczny w prowincji, a dalej jej zacofanie gospodarcze i cywilizacyjne oraz dominujący język francuski. *Québécois* obawiali się, że przyjęcie zbyt licznej rzeszy imigrantów, którzy w Quebecu integrowali się przede wszystkim z mniejszością anglojęzyczną, może w przyszłości zagrozić ich dominacji w prowincji.

Jeśli jednak Holendrzy zdecydowali się osiać w Quebecu, to jedynym miejscem, gdzie nie musieli mówić po francusku, był region montrealski. Prócz wymienionych powyżej był jeszcze jeden powód braku zainteresowania Quebeciem

¹⁸ *Ibidem*, s. 231; H. Ganzevoort, *The Dutch in Canada. The Disappearing Ethnic*, [w:] *The Dutch in America. Immigration, Settlement, and Cultural Change*, ed. R. P. Swierenga, New Brunswick 1985, s. 31; *Book IV...*, tab. A-11, s. 255.

¹⁹ Dictionary of Canadian Biography, *Krieghoff (Kreighoff)*, *Cornelius*, [online] http://www.biographi.ca/en/bio.php?id_nbr=5079, 21 V 2015.

²⁰ *Book IV...*, s. 20.

²¹ *Ibidem*, s. 238-244.

wśród imigrantów holenderskich. Ci bowiem w znacznej mierze ciągle preferowali osadnictwo rolnicze, a najlepsze ku temu możliwości dawały prowincje preryjne i Ontario.

W 1924 roku, gdy do Kanady przyjechało 1824 holenderskich imigrantów, jedynie niecałe 10% z nich (171 osób) osiedliło się w Quebecu. Imigranci sprzed II wojny światowej to przede wszystkim samotni mężczyźni lub ci, którzy zostawili bliskich w kraju w nadziei ściągnięcia ich w przyszłości²².

Tabela 1. Liczba mieszkańców Kanady i Quebecu urodzonych w Holandii, lata 1901-1941

Lata spłsowe	1901	1911	1921	1931	1941
Kanada	385	3808	5827	10 736	9923
Quebec	73	174	313	490	525

Źródło: *Canadian Censuses 1901-1941*, ks. 4, Ottawa 1969, tab. A-1, s. 238-243.

Mimo że lata II wojny światowej przyniosły dynamiczny rozwój gospodarki kanadyjskiej, w tym także quebeckiej, nastawionej na wszechstronną aprowizację wojsk alianckich, to Kanada nie przyjmowała wówczas imigrantów, nie pojawiali się więc i Holendrzy.

Trzeci okres, dość dobrze zbadany, to lata bezpośrednio powojenne i kolejne trzy dekady²³. Decyzje o emigracji z Holandii po II wojnie były podyktowane przede wszystkim względami społeczno-ekonomicznymi. Lowensteyn pisze, że „emigracja była widziana jako uwolnienie przedsiębiorczych jednostek z ograniczeń przeszkadzających ich rozwojowi”²⁴. Wielu Holendrów, nie tylko farmerów, po powrocie z wojny było zaniepokojonych coraz większym przeludnieniem holenderskich wsi i miasteczek i związanymi z tym, a nasilającymi się, problemami. Z kolei holenderskie agendy rządowe widziały w emigracji jedno z ważniejszych narzędzi do rozwiązania tych kwestii. W okresie powojennym w organizowanie emigracji angażowała się tak administracja holenderska, jak i organizacje prywatne, np. *General Emigration Board*, czy kościelne, np. *Protestant Emigration Board* i *Calvinist Foundation for Aid to Emigrants*.

²² *Ibidem*.

²³ Niektórzy badacze dzielą holenderską grupę etniczną w Kanadzie na dwie części – Old Netherlands i New Netherlands. Ta pierwsza grupa to imigranci przybyli do Kanady przed II wojną światową i kolejne ich pokolenia. Z kolei New Netherlands to imigranci powojenni i ich dzieci. To rozróżnienie nie jest jednak często używane i bardzo trudno doszukać się go w kanadyjskich statystykach. J. Kral t, *Netherlands and the Canadian Censuses*, „Canadian Journal of Netherlandic Studies” 1981-1982, nr 3, s. 40-44.

²⁴ J. H. Lowensteyn, *A Social History of the Dutch...*, s. 22.

Tuż po II wojnie światowej Kanada potrzebowała robotników rolnych do pracy na intensywnie rozwiniętych farmach, które w czasach wojennych „żywiły” aliantów walczących na różnych frontach. Dodatkowo coraz więcej rąk do pracy potrzebnych było także w unowocześniającym się przemyśle i w związku z szybko postępującą urbanizacją kraju.

W 1946 roku w Kanadzie osiedliło się 2146, a w 1950 roku 7404 Holendrów. W ciągu tych pięciu lat zamieszkało tam w sumie ponad 30 tys. osób pochodzenia holenderskiego, z czego najwięcej, 15 678 osób, jak zwykle w Ontario. Wśród wszystkich imigrantów 21 tys. osób byli to farmerzy. Z tej fali imigracji holenderskiej w Quebecu osiedliło się około 1650 osób. W 1951 roku w Quebecu mieszkało 3129 osób pochodzenia holenderskiego, byli to zarówno potomkowie XIX-wiecznych przybyszów, jak i imigranci przybyli po wojnie. Lata 50. to w Kanadzie wielki *boom* imigracyjny, a w Quebecu nadal rządy Maurice’a Duplessisa i atmosfera niesprzyjająca napływowi imigrantów. Mimo to holenderska grupa etniczna potroiła w tym dziesięcioleciu swoją liczebność w prowincji, do ponad 10 tysięcy osób w 1961 roku²⁵. Było to jednak wyjątkowe dziesięciolecie, każde następne przynosiło bardzo nieznaczny wzrost, a nawet zmniejszanie się liczebności holenderskiej grupy etnicznej w Quebecu. Przyczyną były migracje na zachód, głównie do Ontario, a także do USA. Gdy w 1976 roku do władzy w Quebecu doszła Parti Québécois, zapowiadająca referendum w sprawie negocjacji warunków opuszczenia przez prowincję Federacji Kanady, wielu mieszkających tam anglofonów wyjechało w obawie o przyszłość. Część grupy holenderskiej tak właśnie uczyniła, gdyż zawsze zdecydowanie bardziej utożsamiała się z Kanadą, nie zaś z Quebeciem, gdzie „tylko” mieszkała.

Tabela 2. Imigracja z Holandii do Kanady w XX wieku

Rok	Imigranci z Holandii	Ogólna liczba imigrantów przybyłych w danym roku
1901	35	55 747
1911	1080	331 288
1921	240	138 824
1931	38	27 530
1941	18	11 324
1951	19 130	194 391
1961	1960	71 689
1971	1301	121 900

²⁵ *Ibidem*, s. 22-23; H. Ganzevoort, *A Bittersweet Land. The Dutch Experience in Canada, 1890-1980*, Toronto 1988, s. 29-35.

Rok	Imigranci z Holandii	Ogólna liczba imigrantów przybyłych w danym roku
1981	1797	128 618
1991	565	230 781
1996	1052	225 773

Źródło: *Citizenship and Immigration Annual Reports, 1900-1996*, [online] <https://www.pier21.ca/wp-content/uploads/files/Statistics.pdf>, 29 V 2015.

W 1991 roku holenderska grupa etniczna w Quebecu liczyła około 9 tys. osób, a spis powszechny z 2001 roku mówi o dwóch kategoriach wśród quebeckich etników o korzeniach holenderskich: tych, którzy zadeklarowali pochodzenie wyłącznie holenderskie, tj. około 4,7 tys. osób, i tych, dla których pochodzenie holenderskie było jednym z wielu, tzw. pochodzenie wieloetniczne – to nieco ponad 13 tys. osób (tabela 3). Dane te pokazują, jak bardzo powszechna wśród holenderskiej grupy etnicznej jest egzogamia.

Tabela 3. Holenderska grupa etniczna w Kanadzie i Quebecu, lata spisowe 1951-2001 (w tys.)

Lata spisowe	1951	1961	1971	1981	1991	2001
Kanada	264,3	429,7	425,9	408,3	313,9* 602,3*	*302,4 **730,6
Quebec	3129	10 442	12 585	8055	9012	4,7* 13,3**
Ogólna liczba ludności						
Kanada	14 000,6	18 238,5	21 962,5	24 820,6	28 031,3	31 082,6
Quebec	4056,4	5259,3	6137,2	6548,7	7065,5	7411,7

* w kategorii *single ethnic origin*

** w kategorii *multiple origin*

Źródło: „The Daily” 1998, 17 II, [online] <http://www.statcan.gc.ca/daily-quotidien/980217/dq980217-eng.htm>, 20 VI 2014; M. Kijewska-Trembecka, *Quebec i Quebecois. Ideologie dążeń niepodległościowych*, Kraków 2008, s. 77, 82; *Canadian Censuses 1901-1941*, ks. 4, tab. A-3, s. 247; www12.statcan.gc.ca/english/census01/products/highlight/ETO/Table1.cfm?T=501&Lang=E&GV=1&GID=24&S=1&O=D, 21 V 2015; *Profiles of the administrative region - Institut de la statistique du Québec*, [online] www.stat.gouv.qc.ca/statistiques/profils/profil06/06ra_index_an.htm#demography, 21 V 2015.

Wracając do lat tuż powojennych, trzeba powiedzieć o bardzo ciekawym zjawisku socjologicznym zwanym *war brides* – wojenne panny młode. Najliczniejszą grupą wśród aliantów wyzwalających Holandię byli Kanadyjczycy, jeszcze w lecie 1945 roku stacjonowało tam wciąż około 7 tys. kanadyjskich żołnierzy. Szybko oka-

zało się, że są oni bardziej atrakcyjni dla młodych Holenderek niż powracający z wojny rodacy. Holenderska prasa pisała wówczas: „Holendrzy zostali pobici militarnie w 1940 roku, a seksualnie w 1945”²⁶. Kanadyjska administracja oficjalnie odradzała żołnierzom wracającym z wojny przywożenia żon z innych krajów. Namowy były jednak nieskuteczne, okazało się bowiem, że do 1946 roku tylko z Holandii przybyło do Kanady 1886 żon i 428 dzieci żołnierzy kanadyjskich. Ciekawe, że aż niemal 500 z tych rodzin zamieszkało w Quebecu. Nie ma dokładnych statystyk na ten temat z późniejszych lat, ale wiadomo, że żołnierze przywozili z Europy żony jeszcze do początku lat 50.²⁷ Inną grupą Holendrów, która pojawiła się w powojennym Quebecu, było kilkuset farmerów z rodzinami, którzy osiedlili się na południe od Montrealu²⁸.

Tabela 4. Kraje, z których kanadyjscy żołnierze po II wojnie światowej przywieźli żony (*war brides*) i dzieci

Kraj	Żony	Dzieci	Ogólna liczba
Wielka Brytania	44 886	21 358	66 244
Holandia	1886	428	2314
Belgia	649	131	780
Francja	100	15	115
Włochy	26	10	36
Dania	7	1	8
Niemcy	6	0	6
Australia	24	2	26
Karaiby	190	0	190
inne	9	3	12
Ogólna liczba	47 783	21 948	69 731

Źródło: Department of National Defence, *History of SAAG Office and Directorate of Repatriation, 1942-1947*, za: D. Kaufman, M. Horn, *A Liberation Album. Canadians in the Netherlands 1944-45*, Toronto 1980, s. 140-143.

W 1951 roku jeszcze niemal 70% holenderskiej grupy w Quebecu mieszkało poza miastami, a już 20 lat później, w 1971 roku, 80% quebeckich „Holendrów” mieszkało w miastach i niemal wszyscy, jak przedstawiciele innych grup etnicznych, w Mont-

²⁶ D. Kaufman, M. Horn, *A Liberation Album: Canadians in the Netherlands 1944-45*, Toronto 1980, s. 140-143.

²⁷ J. H. Lowensteyn, *A Social History of the Dutch...*, s. 22-23. Znaną książką mówiącą o małżeństwach Holenderek z żołnierzami kanadyjskimi jest praca wydana pierwszy raz w 1950 roku: M. Beukman, *The War Bride's Tale, or I Was the Bride of a Canadian*, St. Catharines 1999.

²⁸ J. H. Lowensteyn, *A Social History of the Dutch...*, s. 23.

realu. Z kolei w Ontario następował wówczas proces odwrotny, w 1971 roku tylko 50% członków holenderskiej grupy mieszkało w miastach. W 1971 roku w miejskim regionie montrealskim mieszkało około 9 tys. osób pochodzenia holenderskiego. Należy pamiętać także, że Holendrzy znajdowali się wśród tych, którzy nierzadko wyjeżdżali po pewnym czasie z Quebecu na zachód Kanady i do USA²⁹.

Holenderska emigracja do Kanady była zauważalna jeszcze tylko w latach 1966-1968. W 1967 roku przyjechało do Kanady 4 tys. Holendrów, niewielu z nich osiedliło się jednak w Quebecu³⁰. Należy pamiętać, że do 1967 roku Holendrzy ciągle w Kanadzie należeli do kategorii imigrantów preferowanych.

CHARAKTERYSTYKA GRUPY

Holenderscy imigranci zawsze należeli do tych zbiorowości, które bardzo szybko adaptowały się do warunków w kraju osiedlenia. W Quebecu, jak w reszcie Kanady, grupa holenderska prędko, już w pokoleniu imigrantów, w znacznej części przejmowała język angielski, nie francuski, i zawsze charakteryzowała się wysokim współczynnikiem egzogamii. Dodatkowo grupa ta w Quebecu zawsze była bardzo nieliczna, co skutkowało trudnościami lub wręcz niemożliwością budowy instytucji na bazie etnicznej i pogłębiało procesy nieuchronnej adaptacji do społeczeństwa przyjmującego.

Aż do lat 50. XX wieku, z wyjątkiem przywiezionych żon, holenderska imigracja do Kanady i Quebecu była przede wszystkim rolnicza, co korespondowało z preferencjami kanadyjskiej polityki imigracyjnej. Dla przykładu w 1949 roku 87,5% przybyłych Holendrów byli to rolnicy³¹. Od połowy XX wieku wraz z intensywną industrializacją kraju zmieniły się preferencje imigracyjne. Tym samym ciągle niezbyt liczni imigranci holenderscy, którzy osiedlali się w Quebecu, reprezentowali już różne profesje. W latach 1951-1971 liczba osób holenderskiego pochodzenia w Quebecu wzrosła o niemal 9,5 tys., do 12,6 tys., a w Montrealu o 7 tys. – do 9 tys. (tabela 5).

Współcześnie holenderska grupa mieszkająca w Quebecu to zbiorowość zdecydowanie miejska, w 2001 roku w ponad 80% skupiona w Montrealu. Prawie wszyscy zamieszkują tzw. bogate dzielnice, sąsiadując z anglokanadyjską klasą średnią i średnią wyższą. Mieszkają więc na West Island, Westmount, LaSalle, Verdun czy St. Laurent. To grupa bardzo dobrze wykształcona, w dużej części

²⁹ *Ibidem*, s. 25.

³⁰ *Ibidem*, s. 26-29.

³¹ *Ibidem*, s. 27.

pracująca w zawodach przynoszących wysokie dochody. Pod koniec XX wieku odsetek osób pochodzenia holenderskiego z wyższym wykształceniem wynosił 28%, w tym 14% miało dyplom ukończenia studiów, odsetek ten był większy nawet niż wśród montrealskich Żydów (26%) czy grupy brytyjskiej mieszkającej w tej prowincji (18,6%)³².

Tabela 5. Holenderska grupa etniczna w miastach Quebecu, lata 1951, 1971

Lata Miasta	1951	1971
Montreal	2035	9045
Hull	brak danych	465
Québec Ville	50	320
Chicoutimi	brak danych	125
Prowincja Quebec	3129	12 585
Dla porównania		
Toronto	26 998	44 425
Prowincja Ontario	98 373	206 935

Źródło: opracowanie własne na podstawie: J. Lowensteyn, *A Social History of the Dutch...*, tabele XI-XII, s. 24-25.

W latach 90. XX wieku 67% montrealskich „Holendrów” legitymowało się ukończeniem co najmniej szkoły średniej (w Ontario 42%). Holenderska grupa mieszkająca w Quebecu jest najlepiej wykształconą częścią diaspory holenderskiej mieszkającej w Kanadzie. Co więcej, według badań przeprowadzonych na początku lat 70. XX wieku jest to jedyna grupa etniczna mieszkająca w Montrealu, wśród której w ogóle nie było analfabetów, w przeciwieństwie do grup: brytyjskiej, francuskiej, żydowskiej, greckiej czy polskiej³³.

Konsekwencją wykształcenia jest profesjonalizacja grupy i wysoki poziom jej zarobków. W 2001 roku 45% montrealskiej grupy mężczyzn i 32% kobiet pochodzenia holenderskiego pracowało na stanowiskach kierowniczych lub należało do grupy wysoko wykwalifikowanych specjalistów. Ich średnie zarobki były najwyższe w prowincji i porównywalne jedynie z dochodami przedstawicieli grupy

³² Dla porównania odsetek osób z wyższym wykształceniem wśród Québécois wynosił 9%; wśród grupy włoskiej – 5,2% a wśród greckiej – 8,3%. *Ibidem*; *The Institut de la statistique du Québec, Edition 2003*, [online] <http://www.stat.gouv.qc.ca/quebec-chiffre-main/pdf/QCMAng03.pdf>, 23 V 2015.

³³ P. Lowenstein, *The Dutch Community in Quebec since 1986*, [online] <http://www.lowensteyn.com/dutchque/afterword.html>, 23 V 2015.

żydowskiej. Bardzo wysoka pozycja wynika także z tego, że przeważająca część tej grupy mieszka w Montrealu. Wyjątek stanowią farmerzy pochodzący z Holandii, w tym także menonici. I choć prowadzą nowoczesne gospodarstwa, to ich wykształcenie i dochody są zdecydowanie niższe od montrealskich profesjonalistów³⁴.

Jak już zostało wspomniane, grupę holenderską charakteryzuje bardzo wysoki stopień asymilacji językowej i bardzo niski stopień endogamii, oba te parametry są szczególnie mocne dla montrealskiej zbiorowości. Przyczyn tych zjawisk należy także szukać w niewielkiej liczebności grupy holenderskiej w tym mieście³⁵.

W Montrealu w 1981 roku jedynie 39% mężczyzn pochodzenia holenderskiego wybrało żonę w ramach swojej grupy etnicznej (w Quebecu 36,5%, w Ontario 56,4%; w całej Kanadzie 52,5%). Dane z 2001 roku pokazują jeszcze wyższy stopień dezintegracji etnicznej tej grupy, wśród generacji urodzonej w Kanadzie – jedynie 10% wiąże się z osobami z grupy holenderskiej, a ponad 70% dzieci z tych związków w ogóle nie mówi po holendersku³⁶.

Holenderska grupa etniczna w Kanadzie, nie tylko w Quebecu, to zbiorowość, która bardzo szybko asymiluje się językowo, niemal wyłącznie do języka angielskiego. W 2001 roku jedynie 3,2 tys. osób, czyli około 30% całej grupy mieszkającej w Quebecu, podało język holenderski (w tym flamandzki i fryzyjski) jako język ojczysty³⁷. W tym samym roku w Montrealu język holenderski jako ten, który jest najczęściej używany w domu (*home language*), deklarowało tylko 5% zbiorowości, a 30% rozmawiało po holendersku z rodzicami. Według kanadyjskich statystyk w 1971 roku 0,7%, tj. 146,7 tys., mieszkańców Kanady deklarowało, że holenderski jest ich językiem ojczystym, a w 2001 roku 0,4%, tj. 128,7 tys. Grupa holenderska posiada najwyższy tzw. wskaźnik zmiany językowej (*rate of language shift*) – 87,2%, co oznacza, że język holenderski ma bardzo niewielkie szanse na przetrwanie w Kanadzie, a w szczególności w Quebecu³⁸.

Holenderska grupa etniczna jest w Kanadzie zdecydowanie anglojęzyczna, ale quebeccy „Holendrzy” w ponad 90% potrafią porozumiewać się także po francusku.

³⁴ J. H. Lowensteyn, *A Social History of the Dutch...*, s. 31-32.

³⁵ Na przykład montrealscy Żydzi, w szczególności chasydzi, poradzili sobie z tym problemem poprzez organizację tzw. turystyki małżeńskiej do innych miast, np. do Nowego Jorku.

³⁶ J. H. Lowensteyn, *op. cit.*, s. 34-35; P. Lowenstein, *op. cit.*, s. 7.

³⁷ W Kanadzie to *mother tongue*, czyli język, którym mówiło się jako pierwszym i w którym nadal potrafi się porozumieć.

³⁸ Dla porównania: grupa włoska – 50,6%; niemiecka – 71,2%; ukraińska – 76,5% (!); portugalska – 36,8%; polska – 37,9%; grecka – 36%; chińska – 15,5%. *Statistics Canada, 1996 Census: Mother tongue, home language and knowledge of languages*, [online] <http://www.statcan.gc.ca>, 18 IV 2015. J. Kralt, *Netherlanders and the Canadian Censuses*, „Canadian Journal of Netherlandic Studies” 1981-1982, nr 3, s. 40-44; P. Lowenstein, *op. cit.*, s. 1-5.

Ma to oczywiście związek z wysokim stopniem wykształcenia tej grupy w prowincji³⁹. Dla uzupełnienia należy przypomnieć, że w 2006 roku w Kanadzie mieszkało 303 400 osób pochodzenia wyłącznie holenderskiego (*single ethnic origin*) oraz 732 560 między innymi holenderskiego (*multiple ethnic origin*)⁴⁰.

Mimo tak wysokiego stopnia integracji grupa holenderska w Quebecu/Montrealu w większości (ponad 85%) określa się nadal jako *Dutch-Canadian*, a nie tylko *Canadian*, bardzo rzadko jako *Dutch-Quebeckers*. Niemal 33% holenderskich imigrantów mieszkających w Quebecu nadal posiada obywatelstwo holenderskie i większość z nich nie zamierza ubiegać się o kanadyjskie. Ale jedynie trzecia część osób z pierwszego pokolenia należy do jakichkolwiek holenderskich organizacji etnicznych w prowincji (i Kanadzie) i tylko 13% z nich deklaruje, że wśród grona ich przyjaciół przeważają osoby pochodzenia holenderskiego⁴¹.

Z kolei większość z nich nadal interesuje się tym, co dzieje się w Holandii, i dość często odwiedza rodzinny kraj, choć jedynie kilka osób rozważa możliwość powrotu do Europy. Równocześnie aż 87% podtrzymuje tradycje holenderskie z okazji urodzin czy rocznic, a nawet celebruje holenderskie święta; od czasu do czasu czyni to ponad połowa przybyłych z Holandii. Ponad 35% wysyła swoje dzieci, urodzone w Kanadzie, na pewien czas do szkół w Holandii. W drugim pokoleniu związek z Kanadą jest jeszcze mocniejszy i choć ponad 50% określa siebie nadal jako *Dutch-Canadian* i wciąż interesuje się swoimi holenderskimi korzeniami, to 95% planuje pozostać w Kanadzie na zawsze⁴².

ŻYCIE INSTYTUCJONALNE GRUPY

W 1968 roku Raymond Breton przeprowadził swoje głośne badania nad kompletnością instytucjonalną także w odniesieniu do grupy holenderskiej w Montrealu. Jego konkluzje były jednoznaczne: grupa holenderska w Montrealu posiada bardzo niski stopień kompletności instytucjonalnej, i jako taką trudno ją nazywać wspólnotą (*community*). Co więcej, wiele osób pochodzenia holenderskiego

³⁹ *The Institut de la statistique du Québec, Edition 2003*, [online] <http://www.stat.gouv.qc.ca/quebec-chiffre-main/pdf/QCMAng03.pdf>, 23 V 2015. M. Horn, *Identities are not like hats. Reflections on Identity Change, Dutch to Canadian*, „Canadian Journal of Netherlandic Studies” 2005, nr 26, s. 33; Statistics Canada, *2001 Census of Population*, [online] <http://www.statcan.gc.ca>, 16 IV 2015.

⁴⁰ *Population by selected ethnic origins, by province and territory 2006 Census, (Canada)*, [online] <http://www.statcan.gc.ca/tables-tableaux/sum-som/l01/cst01/demo26a-eng.htm>, 15 IV 2015.

⁴¹ P. Lowensteyn, *op. cit.*, s. 6-7.

⁴² *Ibidem*, s. 6-8; M. Horn, *op. cit.*, s. 33-34.

w tym mieście kwestionuje nawet sens używania w stosunku do ich grupy takiego określenia⁴³.

Instytucje czy organizacje etniczne grupy holenderskiej oczywiście istnieją w Montrealu, choć ich zasięg i formy działalności są fragmentaryczne w stosunku do obszarów, na których żyje grupa, nie są więc instytucjami podstawowymi, a uzupełniającymi czy dodatkowymi dla niej. Jedną z najstarszych, i do niedawna jedną z najważniejszych, było działające w regionie montrealskim stowarzyszenie Dutch Canadian Association Club. Ale jego działalność, tak jak większości innych, jest obecnie więcej niż skromna. W 1987 roku przestał wychodzić periodyk stowarzyszenia „De Nieuwe Weg”, w 1988 roku zaprzestano organizowania corocznych *Sinterklaas Dans*, w 1996 roku w zorganizowany sposób po raz ostatni uczestniczo-no w paradzie z okazji Canada Day w Montrealu. W 2005 roku zamknięto rachunek bankowy Clubu. Dziś Club nie ma nawet strony internetowej.

Do dziś w regionie montrealskim działa natomiast Canadian Association for the Advancement of Netherlandic Studies – CAANS⁴⁴. To ważna instytucja związana z holenderską grupą etniczną. CAANS istnieje w Kanadzie od 1969 roku, a oddział montrealski istnieje od połowy lat 80. Statut organizacji, zmieniony w 2010 roku, jako główny cel jej działania wyznacza stymulowanie zainteresowania kulturą, historią i językiem niderlandzkim, czyli holenderskim, flamandzkim, fryzyjskim i afrykanerskim (*Afrikaans*), oraz promowanie badań nad tymi trzema obszarami. Od 1979 roku CAANS wydaje półrocznik „Canadian Journal of Netherlandic Studies/Revue des études néerlandaises”; ostatni, najnowszy (t. 34/2), wyszedł w 2013 roku. Periodyk ten poświęcony jest szeroko rozumianej kulturze niderlandzkiej, wychodzi w języku angielskim. Do 2009 roku montrealski oddział CAANS blisko współpracował z Generalnym Konsulatem Holandii w Montrealu, prowadząc działalność niemal wyłącznie w języku holenderskim, co jest dość interesujące, zważywszy na niewielkie zainteresowanie grupy holenderskiej utrzymaniem języka ojczystego. Tą formą działalności interesowało się około 35 osób⁴⁵. W lipcu 2009 roku konsulat, działający od 1922 roku, został zamknięty, więc i działalność CAANS została mocno ograniczona.

Do niedawna w mieście działał także Netherlands Business Network Montreal, jednak od 2009 roku niewiele wiadomo o jego poczynaniach. Natomiast na-

⁴³ R. Breton, *Institutional Completeness of Ethnic Communities and Personal Relations to Immigrants*, [w:] *Canadian Society. Sociological Perspective*, eds. B. R. Blishe n [et al.], Toronto 1971, s. 54.

⁴⁴ Canadian Association for the Advancement of Netherlandic Studies/Association canadienne pour l'avancement des études neerlandaises, [online] <http://www.caans-acaen.ca>, 16 IV 2015.

⁴⁵ J. H. Lowensteyn, *op. cit.*, s. 9.

dal działają Borrel Club i Dames Borrel Club, kluby skupiające profesjonalistów i przedsiębiorców, kobiety i mężczyzn, identyfikujących się z holenderskimi korzeniami. Od kilku lat istnieją także dwa inne kluby: Luncheon Club oraz Dutch Treat, których działalność nastawiona jest przede wszystkim na przeciwdziałanie porzucaniu języka holenderskiego na rzecz angielskiego, a czynią to poprzez prowadzenie spotkań wyłącznie w języku holenderskim.

Jeszcze w 2009 roku w montrealskiej telewizji kablowej Paul Frenay prowadził w języku holenderskim program *Jase Café*, jednak i ta działalność została przerwana. W regionie montrealskim pod szyldem Netherlands Montreal działają organizacje *non profit* skierowane do seniorów pochodzenia holenderskiego.

Instytucją, która skupia część grupy holenderskiego pochodzenia, jest The First Christian Reformed Church of Montreal⁴⁶. Celem tego Kościoła jest jednak bardziej trwanie przy wierze Kościoła reformowanego, niż koncentrowanie się na kwestiach etnicznych. W Montrealu działa także, choć niezbyt aktywnie, portal internetowy przeznaczony dla tej grupy: <http://www.nederlandersinmontreal.ca>.

Po rocznej przerwie, w 2010 roku, w Montrealu została wznowiona holenderska działalność konsularna, teraz na poziomie konsula honorowego. Został nim urodzony w Kanadzie prawnik Michael Polak, syn uratowanych z Zagłady holenderskich Żydów, którzy osiedlili się w Montrealu w 1952 roku.

KILKA ZDAŃ NA ZAKOŃCZENIE

Bardzo ważną cechą emigracji holenderskiej, bez względu na czas wyjazdu z kraju, był jej dobrowolny charakter – poszukiwała raczej lepszej przyszłości, niż była powodowana koniecznością ucieczki od opresji. Często więc wyjazd z kraju był przemyślany, a miejsce osiedlenia nie przypadkowe, a wybrane⁴⁷. Kanada, szczególnie po II wojnie światowej, była krajem, który wręcz zapraszał imigrantów – fachowców z Holandii. Dodatkowo, należąc do zachodnioeuropejskiego kręgu kulturowego, przez wiele dekad Holendrzy byli uznawani za jedną z najbardziej preferowanych grup migracyjnych. W konsekwencji ta grupa etniczna nie doświadczała w Kanadzie jakiegokolwiek nietolerancji⁴⁸. Przeprowadzone w początkach lat 70. XX wieku badania pokazały, że holenderska grupa mieszkająca w Montrealu w żadnym

⁴⁶ *Nederlanders in Montreal en omgeving*, [online] <http://www.nederlandersinmontreal.ca>, 16 IV 2015.

⁴⁷ J. Lowensteyn, *Dutch Ethnicity in Montreal. Its Persistence, Meaning, and Uses*, „Canadian Journal of Netherlandic Studies” 1981, nr 3; 1982, nr 3, s. 27-28.

⁴⁸ *Ibidem*, s. 28.

wymiarze życia społecznego, zawodowego, kulturalnego czy etnicznego nie czuła się dyskryminowana, wyższe wskaźniki akceptacji zadeklarowała wówczas jedynie grupa skandynawska⁴⁹. Skutkowało to także tym, że w życiu społecznym i publicznym nie potrzebowała ona mocnej, wewnętrznej mobilizacji i solidarności etnicznej, aby stawić czoła rzeczywistości życia w nowym kraju.

W Quebecu holenderska grupa etniczna dobrze sobie poradziła, bardzo szybko asymilując się do anglojęzycznych mieszkańców Montrealu. Jak pisze Herman Ganzevoort, nie tyle była przez quebeckich Anglikanadyjczyków wchłaniana, co przyjmowana na warunkach partnerskich⁵⁰. W konsekwencji takiej, a nie innej adaptacji, grupa ta utożsamia się zdecydowanie bardziej z Kanadą i społeczeństwem kanadyjskim, a nie z prowincją Quebec.

Ganzevoort stoi na stanowisku, że holenderska grupa etniczna, nie tylko w Quebecu, ale i w Kanadzie, doświadcza procesu zanikającej etniczności (*disappearing ethnicity*)⁵¹. Jednak mimo tak pesymistycznych prognoz, nie tylko tego, ale i innych badaczy, wśród Kanadyjczyków o holenderskich korzeniach daje się równocześnie zauważyć zjawisko określane „prawem Hansena”⁵². Może jednak rację ma nie Ganzevoort, a Ramsey Cook, który uważa, że nie tak łatwo można zapomnieć o własnej tożsamości etnicznej bo „Identities are not like hats”⁵³.

BIBLIOGRAFIA

Opracowania

- Beukman M., *The War Bride's Tale, or I Was the Bride of a Canadian*, St. Catharines: Marnie Heus Books 1999.
- Book IV. *The Cultural Contribution of the Other Ethnic Groups*, Ottawa: Royal Commission on Bilingualism and Biculturalism 1969.
- Breton R. *Institutional Completeness of Ethnic Communities and Personal Relations to Immigrants*, [w:] *Canadian Society. Sociological Perspective*, eds. B. R. Blishen [et al.], Toronto: Macmillan 1971.
- Burnet J., Palmer H., *Coming Canadians. An Introduction to a history of Canada's Peoples*, Ottawa: McClelland and Stewart 1988.

⁴⁹ *Non-Official Languages...*, s. 178, 185.

⁵⁰ H. Ganzevoort, *A Bittersweet Land...*, s. 116; J. Lowensteyn, *op. cit.*, s. 28.

⁵¹ H. Ganzevoort, *The Dutch in Canada...*, s. 224-238.

⁵² M. Horn, *op. cit.*, s. 5. Prawo Hansena mówi: To, co kochał ojciec, syn chciałby zapomnieć, a wnuk chce pamiętać. Rozważania na ten temat zawarł Marcus Lee Hansen w eseju z 1938 roku: *The Problem of the Third Generation Immigrant*, Rock Island 1938.

⁵³ R. Cook, *Identities are not like Hats*, „Canadian Historical Review” 2000, t. 81, nr 2, s. 260-265.

- Cook R., *Identities are not like Hats*, „Canadian Historical Review” 2000, t. 81, nr 2, s. 260-265.
- Ganzevoort H., *A Bittersweet Land. The Dutch Experience In Canada, 1890-1980*, Toronto: McClelland and Stewart 1988.
- Ganzevoort H., *The Dutch in Canada. The Disappearing Ethnic*, [w:] *The Dutch in America. Immigration, Settlement, and Cultural Change*, ed. R. P. Swierenga, New Brunswick: Rutgers University New Jersey 1985.
- Marcus L. H., *The Problem of the Third Generation Immigrant*, Rock Island: Augustana Historical Society 1938.
- Horn M., *Identities are not like hats: Reflections on Identity Change, Dutch to Canadian*, „Canadian Journal of Netherlandic Studies” 2005, nr 26, s. 33-41.
- Kaufman D., Horn, M., *A Liberation Album: Canadians in the Netherlands 1944-45*, Toronto: McGraw Hill Ryerson 1980.
- Kijewska-Trembecka M., *Quebec i Quebecois. Ideologie dążeń niepodległościowych*, Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego 2008.
- Kijewska-Trembecka M., *Montrealscy Żydzi. Od dyskryminacji do sukcesu*, [w:] *Etniczność – o przemianach społeczeństw narodowych*, red. M. Szmeja, Kraków: Nomos 2008.
- Kralt J., *Netherlanders and the Canadian Censuses*, „Canadian Journal of Netherlandic Studies” 1981-1982, nr 3, s. 40-44.
- Lowensteyn J., *Samuel Holland, Canada's First Surveyor General*, „Canadian Journal of Netherlandic Studies” 1992, nr 13, s. 1-4.
- Lowensteyn J. H., *A Social History of the Dutch in Quebec*, [online] <http://www.lowensteyn.com/dutchque>.
- Lowensteyn J., *Dutch Ethnicity in Montreal: its Persistence, Meaning, and Uses*, „Canadian Journal of Netherlandic Studies” 1981, nr 3; 1982, nr 3, s. 24-33.
- Lowensteyn J., *Samuel Holland, Canada's First Surveyor General*, „Canadian Journal of Netherlandic Studies” 1992, nr 13, s. 1-4.
- Lowensteyn P., *The Dutch Community in Quebec since 1986*, [online] <http://www.lowensteyn.com/dutchque/afterword.html>.
- Mitic D., LeBlanc J. P., *Pier21. The Gateway that Changed Canada*, Halifax: Nimbus Pub. 2011.
- O'Bryan K. G., Reitz J. G., Kulpowska O., *Non-Official Languages. A Study in Canadian Multiculturalism*, Ottawa: Minister Responsible for Multiculturalism 1975.
- Reitz J. G., *The Survival of Ethnic Groups*, Toronto: McGraw-Hill Ryerson 1980.
- Robert P., *The Dutch in America. Immigration, Settlement, and Cultural Change*, New Brunswick: Rutgers University New Jersey 1985.
- Smith G. L., *Religion and Trade in New Netherland*, ITHACA: Cornell University Press 1973.
- Swierenga R. P., *The Dutch in America. Immigration, Settlement, and Cultural Change*, New Brunswick: Rutgers University New Jersey 1985.
- The Canadian Family Tree. Canada's Peoples*, Don Mills: Corpus 1979.
- Wade M., *The French Canadians, 1760-1967*, t. 1, Toronto: Macmillan Company 1975.

Materialy internetowe

Canadian Association for the Advancement of Netherlandic Studies/Association canadienne pour l'avancement des études néerlandaises, [online] <http://www.caans-acaen.ca/>.

2006 *Community Profiles, Montreal*, [online] <http://www12.statcan.gc.ca/census-recensement/2006/dp-pd/prof/92-91/details/page.cfm?Lang=E&Geo1=CMA&Code1=462&Geo2=PR&Code2=24&Data=Count&SearchText=Montreal&SearchType=Begins&SearchPR=01&B1=All&GeoLevel=PR&GeoCode=462>.

Dictionary of Canadian Biography, *Holland, Samuel Johannes*, [online] http://www.biographi.ca/en/bio/holland_samuel_johannes_5E.html.

Dictionary of Canadian Biography, *Krieghoff (Kreighoff), Cornelius*, [online] http://www.biographi.ca/en/bio.php?id_nbr=5079.

Lowensteyn P., *The Role of Chief Canaqueese in the Iroquois Wars*, [online] <http://www.lowensteyn.com/iroquois/canaqueese.htm>.

Lowensteyn P., *The Role of the Dutch in the Iroquois Wars*, 2005, [online] <http://www.lowensteyn.com/Iroquois>.

Statistics Canada, *Population by selected ethnic origins, by province and territory (2006 Census) Canada*, [online] <http://www.statcan.gc.ca/tables-tableaux/sum-som/101/cst01/demo26a-eng.htm>.

Nederlanders in Montreal en omgeving, [online] <http://www.nederlandersinmontreal.ca>.

Population by selected ethnic origins, by province and territory (2006 Census) (Quebec), [online] <http://www.statcan.gc.ca/tables-tableaux/sum-som/101/cst01/demo26f-eng.htm>.

Profiles of the administrative region – Institut de la statistique du Québec, [online] http://www.stat.gouv.qc.ca/statistiques/profils/profil06/06ra_index_an.htm#demography.

Statistics Canada, *2006 Community Profiles*, [online] http://www12.statcan.gc.ca/census-recensement/2006/dp-pd/prof/92_91/details/page.cfm?Lang=E&Geo1=CMA&Code1=462&Geo2=PR&Code2=24&Data=Count&SearchText=Montreal&SearchType=Begins&SearchPR=01&B1=All&GeoLevel=PR&GeoCode=462.

Statistics Canada, *2001 Census, Ethnocultural Portrait of Canada. Selected Ethnic Origins, for Canada, Provinces and Territories*, [online] <http://www12.statcan.gc.ca/english/census01/products/highlight/ETO/Table1.cfm?T=501&Lang=E&GV=1&GID=24&S=1&O=D>.

Statistics Canada, *Population by selected ethnic origins, by census metropolitan areas (2006 Census) Montréal, Ottawa-Gatineau*, [online] <http://www.statcan.gc.ca/tables-tableaux/sum-som/101/cst01/demo27e-eng.htm>.

Statistics Canada, *Population by selected ethnic origins, by province and territory (2006 Census) Quebec*, [online] <http://www.statcan.gc.ca/tables-tableaux/sum-som/101/cst01/demo26f-eng.htm>.

The Daily, Tuesday, February, 17, 1998, [online] <http://www.statcan.gc.ca/daily-quotidien/980217/dq980217-eng.htm>.

The Institut de la statistique du Québec, Edition 2003, [online] <http://www.stat.gouv.qc.ca/quebec-chiffre-main/pdf/QCMAng03.pdf>.